

Standardy edukacji filmowej i teatralnej

Opracowanie

Dariusz Kosiński

Olga Katafiasz

Agnieszka Marszałek

Wprowadzenie

Edukacja filmowa i teatralna wraz z zaliczaną do tej samej części edukacji kulturalnej edukacją medialną stanowią rozległy i bardzo zróżnicowany obszar kształcenia. Z jednej strony obejmują określony zakres wiedzy praktycznej, teoretycznej i historycznej, dotyczącej rozległej dziedziny dorobku artystycznego ludzkości, z drugiej – stanowią przestrzeń rozwijania umiejętności przydatnych, a nawet niezbędnych we współczesnym życiu. Aspekt ten jest szczególnie ważny w przypadku edukacji teatralnej jako narzędzia osvajania z sytuacją publicznego występu i kształtowania umiejętności w niej wykorzystywanych (dykcja, mimika, język ciała, panowanie nad emocjami), a także wyrabiania nawyku pracy zespołowej i radzenia sobie z problemami związanymi z jej organizacją. Z kolei edukacja filmowa i medialna ma w pierwszym rzędzie na celu wykształcenie świadomego i krytycznego odbioru, umiejętności posługiwania się narzędziami dostarczonymi przez współczesną technikę, skutecznego znajdowania własnej drogi w gąszczu współczesnych mediów. Oczywiście jest, że nie każda uczennica i nie każdy uczeń zostanie aktorem, dramaturgiem, reżyserem czy scenarzystą, każda i każdy jednak będzie aktorem życia codziennego i publicznego oraz odbiorcą niezliczonych spektakli teatralnych, filmowych i medialnych. Stwierdzona już dawno przez socjologię i antropologię spektakularyzacja współczesnej, ponowoczesnej i globalnej kultury sprawia, że edukacja w zakresie, którego dotyczą niniejsze standardy, wydaje się szczególnie ważna nie tyle w swym wymiarze „encyklopedycznym”, związanym z określonymi zasobami wiedzy, ile w wymiarze praktycznym.

W związku z tym w edukacji teatralnej i filmowej szczególny nacisk powinien zostać położony na różnorodne formy praktyk aktorów, reżyserów i widzów. Wiąże się to przede wszystkim z upowszechnieniem i rozwinięciem możliwości praktycznej pracy teatralnej na poziomie klasy i szkoły. Teatr jawi się w perspektywie współczesnego życia jako szczególnie cenne narzędzie ekspresji, uświadamiania i rozwiązywania własnych problemów oraz budowania interakcji bezpośrednich z partnerami i widzami. W przypadku dzieci i młodzieży

szczególnie cenna wydaje się możliwość swoistego „wypróbowywania” różnego rodzaju ról, zachowań i postaw, co może pozwolić na podejmowanie bardziej świadomych decyzji w przyszłości. Nie należy także lekceważyć oferowanej przez praktyczną edukację teatralną możliwości zwiększenia stopnia świadomości własnego ciała, nauki panowania nad sobą, technik relaksacyjnych i koncentracyjnych, poprawy jakości wymowy (co ważne nie tylko u młodszych dzieci) oraz umiejętności autoprezentacji. Kluczowa rola w tym procesie „re-edukacji” przypaść powinna „teatrowi samorodnemu”, powstającemu z potrzeby i według zasad samych uczniów. Zasadniczo chodziłoby więc o to, by szkoła lub współpracujący z nią dom kultury stwarzały warunki i pomagały w pracy, pełniły funkcje doradcze, a nie wyznaczały zasady, tematy, nie decydowały o estetyce etc. Oczywiście konieczne jest zachowanie pewnej równowagi, niemniej jednak punktem wyjścia jest inspirowanie i umożliwianie podejmowania działań samodzielnych.

Zarówno w odniesieniu do edukacji teatralnej, jak i filmowej, ogromnie ważne jest kształtowanie świadomości odbiorczej – uwrażliwienie na nieprzezroczystość mediów, konwencji i zabiegów dramaturgicznych i reżyserskich czy szeroko rozumianego montażu. Szczególnie ważna wydaje się w tym kontekście edukacja medialna, nastawiona na kształtowanie zasad efektywnego korzystania z mediów, zwłaszcza elektronicznych, oraz unikania związanych z nimi zagrożeń.

Jeśli zgodzić się z przekonaniem, że jedną z sił zagrażających współczesnej kulturze jest rosnąca bierność jej odbiorców, zamieniających się w bezwolnych konsumentów, to przeciwstawienie się temu trendowi poprzez wychowanie świadomych widzów i słuchaczy wydaje się sprawą wręcz priorytetową. Wzbogacenie tego projektu o umiejętność i pasję samodzielnego tworzenia przedstawień (co niekoniecznie wieść musi do zawodowstwa) pozwolić może na odnowienie ruchu amatorskiej działalności teatralnej, filmowej i medialnej – ruchu twórczej odpowiedzi na zmiany zachodzące w życiu i współczesnej kulturze.

Dla osiągnięcia tych dalekosiężnych celów konieczne jest rozpoczęcie procesu swoistej reedukacji, polegającego w pierwszej kolejności na likwidacji przekonania o „odświętnym” i wyjątkowym charakterze kultury teatralnej i (w mniejszym stopniu) filmowej. Rozwój różnego typu warsztatów i przedstawień szkolnych wraz ze sta-

łymi i regularnymi kontaktami z życiem teatralnym i filmowym ma na celu likwidację fałszywego przekonania o nieprzystawalności teatru i filmu do problemów codziennego życia. Przeciwstawiając się mu, należy dążyć do stałego odwoływania się do codziennych doświadczeń uczniów i praktycznego wykorzystywania środków artystycznych właściwych teatrowi i filmowi, mogących służyć ich rozwiązywaniu. W ten sposób edukacja teatralna i – w nieco mniejszym stopniu – filmowa stać się może przestrzenią kształtowania osobowości uczniów, wyposażając ich w umiejętności praktyczne, a także pozwalając na zdobycie cennych doświadczeń w formie bezpiecznej, ujętej w nawias „trybu przypuszczającego”.

Ważnym aspektem edukacji teatralnej i filmowej w proponowanym kształcie jest uwrażliwienie młodych widzów i przyszłych uczestników życia kulturalnego na różnorodność jego form i przejawów. Wprawdzie w standardach zachowana została przewaga praktyk i wiadomości związanych z teatralną tradycją europejską, ale już od etapu szkoły podstawowej prezentowane też będą przedstawienia odmienne od dominującej konwencji teatru dramatycznego – zarówno pozaeuropejskie, jak i znane z naszego kręgu kulturowego teatry muzyczne, teatry tańca czy teatry lalek. W pracy praktycznej uczniowie będą się na wstępnych etapach zapoznawali z teatrem lalki i maski, później zaś z tańcem i teatrem tańca. Przy tej okazji taniec zostanie wykorzystany jako środek do całościowego kształtowania postawy, panowania nad ciałem, koordynacji ruchów i wzbogacania języka ciała.

Choć nie jest to cel główny, trudno nie pamiętać i nie przyznać, że edukacja teatralna, obejmując rozległy obszar przeszłości i współczesnego życia kulturalnego, wzbogaca wiedzę uczniów i przygotowuje ich do roli aktywnych uczestników życia kulturalnego, wychowując przyszłych widzów teatralnych i kinowych. Trudno przecenić wpływ tego procesu na rozwój i kształt życia kulturalnego w Polsce.

Według przyjętych założeń, edukacja teatralna i filmowa będzie przebiegać przede wszystkim w ramach istniejącego systemu oświatowego, począwszy od przedszkola, przez kolejne etapy edukacji w szkole podstawowej, gimnazjum i szkole średniej. Poszczególne treści edukacyjne byłyby włączone do programu nauczania szkolnego, co na wyższych etapach edukacji wiązałoby się zapewne z koniecznością powołania nowego przedmiotu. W dużym stopniu elementy edukacji teatralnej, filmowej i medialnej byłyby realizowane

w ramach zajęć pozalekcyjnych, co z kolei wymagałoby uporządkowania i wzmocnienia tego typu zajęć szkolnych.

Oczywiste jest jednak, że obarczanie szkół wyłączną odpowiedzialnością za realizację zadań związanych z edukacją teatralną i filmową byłoby nieodpowiedzialne i stawiałoby cały projekt pod znakiem zapytania. Kwestią kluczową jest tu bowiem stworzenie całego systemu wsparcia działalności szkoły ze strony teatrów i instytucji filmowych, ośrodków naukowych i akademickich, instytucji życia teatralnego, a także – *last but not least* – ze strony mediów publicznych, zwłaszcza telewizji.

Rzeczą pierwszoplanowej wagi wydaje się uregulowanie relacji między teatrami instytucjonalnymi i zespołami teatralnymi, a systemem oświaty. W chwili obecnej współpraca między teatrami i szkołami oparta jest na swoistej fikcji. Z jednej strony, do szkół i ośrodków kultury przyjeżdżają różnego rodzaju „teatry edukacyjne” lub „terapeutyczne”, albo utworzone *ad hoc* niewielkie zespoły objazdowe, prezentujące na zorganizowanych pokazach przedstawienia o niskiej wartości artystycznej i edukacyjnej. Z drugiej – uczniowie odwiedzający teatry w ramach wycieczek szkolnych stanowią znaczny procent widowni teatralnej, ale bardzo rzadko przedstawienia przygotowywane są w sposób uwzględniający ten fakt. Istnieje pilna potrzeba zachęcania istniejących teatrów zawodowych do podejmowania działalności adresowanej do dzieci i młodzieży. Pod rozwagę wzięć też trzeba możliwość organizowania, przeznaczonych zwłaszcza dla młodszych dzieci, specjalnych teatrów i zespołów edukacyjnych, które w nowoczesny i ambitny artystycznie sposób służyłyby procesowi edukacji teatralnej. Działalność tych zespołów musiałaby podlegać kontroli ze strony odpowiednich instytucji i być skorelowana z całościowym programem edukacyjnym. Nie polegałaby ona przy tym wyłącznie na produkcji i prezentacji spektakli, ale obejmowałaby również prowadzenie warsztatów, prezentację i naukę metod pracy, opierając się na stałej współpracy ze szkołami z danego terenu.

Podobnej regulacji wymagają także relacje szkoły i przemysłu filmowego, który ze zorganizowanej publiczności uczniowskiej czerpie znaczne zyski, jednocześnie nie prowadząc żadnej spójnej i programowej polityki edukacyjnej.

Wydaje się więc rzeczą pilną i konieczną powołanie lub wzmocnienie przy odpowiednich agendach rządowych ośrodków zajmujących się kwestiami edukacji. Ośrodek taki istnieje już i działa przy In-

stytucie Teatralnym im. Zbigniewa Raszewskiego, realizując szeroko zakrojone programy edukacyjne. Poważnym krokiem w stronę realizacji zadań zbliżonych do formułowanych w niniejszych standardach jest też działalność Filмотeki Szkolnej przy Polskim Instytucie Sztuki Filmowej. Doświadczenie i dorobek tych placówek powinien zostać wykorzystany dla rozwoju edukacji teatralnej, a one same włączone w ten proces.

W proces kształtowania edukacji teatralnej i filmowej aktywnie włączyć się powinny ośrodki akademickie – zarówno szkoły teatralne i filmowe, jak i ośrodki teatrologiczne i filmoznawcze – poprzez utworzenie zaplecza intelektualnego i programowego dla sformułowania celów, rozwijania i prowadzenia procesu edukacji teatralnej i filmowej. Wskazana byłaby zwłaszcza stała współpraca tych ośrodków – w postaci wykładów, konferencji i kursów doształcających – z nauczycielami i instruktorami pracującymi w szkołach. W miarę wprowadzania i upowszechniania edukacji teatralnej i filmowej konieczne byłoby zorganizowanie specjalnych zajęć w szkołach i na kierunkach pedagogicznych, a także stworzenie i prowadzenie specjalnych studiów wyższych na kierunku edukacja teatralna i filmowa, adresowanych do przyszłych nauczycieli szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Kierunek taki powinien łączyć wykształcenie teoretyczne i historyczne z wiedzą praktyczną, umożliwiając absolwentom zarówno przekazywanie określonej wiedzy, jak i prowadzenie warsztatów i innych prac praktycznych, łącznie z pracami nad przedstawieniem.

Ogromną rolę do odegrania w procesie wspomaganie edukacji teatralnej i filmowej ma telewizja publiczna, która obecnie niemal całkowicie zrezygnowała z wypełniania tej funkcji. Tymczasem TVP ma na tym polu ogromny dorobek i znakomite, lecz niestety, całkowicie zapomniane doświadczenia. Działalność Sceny Dziecięcej Teatru Telewizyjnego, Telewizyjny Festiwal Teatrów Lalkowych, stały cykl przedstawień dla dzieci i młodzieży oraz teatralnych programów edukacyjnych, stworzony w latach 70. przez niezapomnianego Jana Wilkowskiego – to wszystko są tradycje, do których telewizja publiczna powinna jak najszybciej powrócić, uzupełniając je o nowe propozycje, skorelowane z całością programu edukacji teatralnej i filmowej. Konieczne wydaje się też przywrócenie tradycji prezentowania wybitnych dzieł teatralnych i filmowych z odpowiednim wprowadzeniem i komentarzem, w porach dostępnych dla młodzieży.

Na poziomie lokalnym największą rolę w realizacji zakładanych przez standardy celów odegrać mogą domy i centra kultury, stanowiące niejako naturalne zaplecze tego typu działalności. W miarę możliwości mogłyby one służyć jako centra skupiające pracę edukacyjną i warsztatową, świadczoną na potrzeby grupy szkół. Za ich pośrednictwem mogłaby też być realizowana współpraca szkół z ośrodkami teatralnymi i akademickimi.

Wydaje się rzeczą ogromnie szkodliwą postrzeganie życia teatralnego i filmowego przede wszystkim jako dziedziny rządzącej się prawami rynku, a więc prawami ekonomicznego zysku, a także zasadą prestiżu. Upowszechnione po 1989 roku i zaakceptowane przez środowisko przeświadczenie, że sztuka teatralna i kino artystyczne są z natury elitarne, przy jednoczesnym rozwoju mechanizmów wolnorynkowych, doprowadziło do szkodliwego podziału życia teatralnego, a w jeszcze większej mierze filmowego, na rzekomo elitarną „sztukę” oraz masową produkcję o charakterze komercyjnym, o bardzo nikłych ambicjach artystycznych i walorach rzemieślniczych. W efekcie niemal zupełnie niezagospodarowana jest sztuka „środka”, a więc ten obszar, w którym przede wszystkim lokuje się działalność edukacyjna. Proponowane wzmocnienie i utwierdzenie tej części życia teatralnego i filmowego skutkować może zaspokojeniem tego szkodliwego braku.

Wielką zaletą edukacji teatralnej i filmowej jest możliwość łączenia wiadomości i umiejętności należących do różnych dziedzin i zakresów wiedzy, które jednocześnie mogą zostać zastosowane w praktyce, w działaniu. Holistyczny charakter tej części edukacji artystycznej sprawia, że jawi się ona jako narzędzie szczególnie cenne, które – wykorzystane w odpowiedni sposób – może przynieść rozliczne i dalekosiężne korzyści.

Przedszkole

Wprowadzenie

Na etapie nauczania przedszkolnego najważniejsze jest wykorzystanie naturalnych skłonności dzieci do abstrakcyjnego myślenia, rozwijanie ich i uczenie twórczego wykorzystania. Teoretyczna wiedza nabywana przez najmłodsze dzieci jest wprawdzie aspektem istotnym, ale jej przekazywanie powinno się odbywać w sposób „organiczny”, bez rozdzielania czynności na „zabawę” i „naukę”. Rozwijanie wyobraźni oznacza położenie szczególnego nacisku na improwizację, na odblokowanie odruchu zawstydzenia spowodowanego publicznym wystąpieniem, dlatego zajęcia powinny być prowadzone z całą powagą, żadna wypowiedź czy przejaw ekspresji, na które dziecko się zdobędzie, nie powinny zostać zlekceważone. Ponieważ dzieci w wieku przedszkolnym zwykle nie potrafią jeszcze sprawnie pisać i czytać, edukowanie odbywać się musi poprzez uaktywnienie na poziomie zmysłowym i pamięciowym poprzez zapamiętywanie tekstów, odtwarzanie i powtarzanie sytuacji, rozwijanie sprawności językowej, zakresu leksyki, doskonalenie ekspresji, dykcji i mimiki, a także ćwiczenia ruchowe i oddechowe. Znakomitą inspirację stanowi bogaty świat dziecięcych zabaw, których kształt i sposób praktykowania stanowi miniaturę świata widowisk, toteż na tym etapie główny nacisk powinien być położony na rozwój ekspresji i umiejętności poprzez zabawę.

Edukacja filmowa na tym etapie będzie miała charakter znacznie skromniejszy, z uwagi na niewielką wiedzę i świadomość specyfiki kina, techniki filmowej, wreszcie – oddziaływanie poprzez obraz utrwalone i możliwy do wielokrotnego odtwarzania. Jeśli jednak zostaną tu wykorzystane dostępne media (nagrania filmów, odpowiedni sprzęt, pozwalający np. zatrzymać, cofnąć obraz, powiększyć go i „czytać” poszczególne składniki filmu), zajęcia z dziećmi najmłodszych grup wiekowych mogą przybrać bardzo atrakcyjną dla nich formę, a co

za tym idzie, ukształtować ich wrażliwość i nawyki odbioru na przyszłość.

Ponieważ edukacja przedszkolna obejmuje kilka różnych etapów rozwoju dziecka, proces edukacji teatralnej i filmowej powinien być zróżnicowany i dostosowany do możliwości dzieci.

Standardy osiągnięć uczniów

Ekspresja i umiejętność tworzenia wypowiedzi wykorzystujących język filmowy i teatralny

1. Teatralizowane zabawy aranżowane w ten sposób, by dzieci podejmowały określone role, a następnie rozwijały je, kierując się wyłącznie własną wyobraźnią i relacjami wewnątrz grupy.
2. Samodzielne działanie w roli bohatera przygotowanej sytuacji założonej; podejmowanie improwizowanych działań i prób w celu rozwiązania postawionego problemu zarówno w sposób życiowo prawdopodobny, jak i czysto wyobraźniowy, baśniowy; stymulacja wyobraźni i umiejętności tworzenia ciągów dramatycznych.
3. Tworzenie własnej prostej fabuły, wysnutej z fantazji dziecka; obmyślanie oryginalnego układu zdarzeń i ich zakończenia; komponowanie wyobrazonego świata i sekwencji sytuacji o uporządkowanej strukturze.
4. Czytelne pokazywanie przy pomocy gestu, mimiki i ruchu (przy minimalnym udziale słów) wymyślonej wcześniej historii tak, by fabuła była rozpoznawalna dla oglądających; elementy ekspresji pantomimicznej; ćwiczenie umiejętności celowego komunikowania pozawerbalnego i kontrolowania oraz koordynowania ruchu.
5. Przedstawianie wymyślonej przez dziecko historii z wykorzystaniem przedmiotów, zabawek, lalek, którymi dziecko posługuje się w codziennej zabawie; umiejętność animowania lalki/przedmiotu; nauka działania wykonywanego ze względu na odbiorcę i z myślą o nim.
6. Samodzielne przygotowywanie masek teatralnych – zarówno wymyślonych przez dzieci, jak i zaproponowanych przez nauczyciela; tworzenie improwizowanych przedstawień z wykorzystaniem tych masek.

7. Wspólne przygotowanie przedstawień z okazji świąt i innych ważnych wydarzeń w życiu dzieci; w starszych grupach – włączanie dzieci w proces przygotowania przedstawień, a w zależności od możliwości także w proces obmyślenia fabuły, kształtu scenicznego itp.
8. Zabawy z elementami ćwiczeń dykcji, oddychania; nauka prostych tańców; dostosowane do wieku dzieci warsztaty teatralne.

Oglądanie, rozumienie i przeżywanie

1. Oglądanie i omawianie wybranych przedstawień i filmów z ukierunkowaniem na umiejętność wyrażania wzbudzonych przez nie emocji i podstaw ich oceny.
2. Oglądanie filmów z wykorzystaniem możliwości zatrzymania projekcji, by zadać dzieciom pytanie o sens obejrzanej sekwencji wydarzeń, a także zaproponować zabawę w wymyślanie dalszego ciągu.
3. Opowiadanie historii obejrzanej na wybranym uprzednio filmie czy przedstawieniu; zapamiętywanie treści i fabuły, umiejętność spójnego opowiadania, dostrzegania i rozumienia związków przyczynowo-skutkowych, dostrzegania węzłowych momentów fabuły; wprowadzenie podstawowych rozróżnień (m.in. postać i grający ją aktor).
4. Aranżowanie sytuacji z obejrzanych filmów lub przedstawień w formie teatralizowanej zabawy z możliwością tworzenia własnych wersji wydarzeń.

Wiedza filmowa i teatralna

1. Zabawy w tworzenie filmu i przedstawienia teatralnego, w których obok uczestników występują też postacie realizatorów; podstawy wiedzy o produkcji teatralnej i filmowej.
2. Wizyty za kulisami teatru, poznawanie warsztatu teatralnego, spotkania z aktorami, zwłaszcza z animatorami lalek (prezentacja technik animacji).
3. Zajęcia warsztatowo-wykładowe prezentujące podstawy techniki filmowej (dlaczego obraz filmowy się porusza, zasady działania kamery, co to jest film rysunkowy i animowany, film niemy i dźwiękowy).

Edukacja medialna

1. Wspólne omawianie programów telewizyjnych oglądanych przez dzieci w domu.
2. Wspólne oglądanie programów telewizyjnych, radiowych i stron internetowych przygotowanych dla dzieci – podstawowe zasady posługiwania się współczesnymi mediami.
3. Zabawa w tworzenie programu telewizyjnego z wykorzystaniem ról obejmujących poszczególne typy realizatorów; podstawy wiedzy o produkcji telewizyjnej.

Rozwijanie nawyków czynnego uczestnictwa w kulturze filmowej i teatralnej

1. Organizowanie przez przedszkole wyjścia do teatru i kina na przedstawienia i projekcje dostosowane do wieku i możliwości dzieci.
2. Przygotowanie do samodzielnego wyszukiwania przedstawień, filmów i programów dla dzieci z wykorzystaniem informacji i repertuarów publikowanych w prasie i sieci Internet.
3. Udział w ogólnopolskich imprezach teatralnych organizowanych przez Telewizję Polską (dziecięce jury, plebiscyty publiczności).

Pakiety uzupełniających zajęć filmowych i teatralnych

1. Warsztaty teatralne dostosowane do wieku i możliwości dzieci, obejmujące ćwiczenia fizyczne, głosowe, naukę tworzenia masek, lalek i ich animowania, obmyślanie scenografii etc.
2. Warsztaty filmowe z wykorzystaniem kamer wideo – nauka podstaw języka filmowego.
3. Współpraca z instytucjami i zespołami teatralnymi przygotowującymi przedstawienia dla dzieci – spotkania z twórcami, udział w premierach, spotkaniach po przedstawieniu itp.

Warunki realizacji programów teatralnych i filmowych opartych na standardach

1. Zgromadzenie zasobu tekstów, materiałów plastycznych, nagrań spektakli i filmów na DVD, CD i innych nośnikach.
2. Przygotowanie odpowiednio wyposażonych miejsc: sala lub wydzielona część sali do zajęć teatralnych; miejsce na ekran i sprzęt do odtwarzania nagrań.
3. Przygotowanie nauczycieli w zakresie podstaw praktyki teatralnej, wiedzy teatralnej i filmowej oraz orientacji we współczesnym życiu teatralnym i filmowym.
4. Zorganizowanie przy istniejących instytucjach i zespołach teatralnych (zwłaszcza – ale nie tylko – teatrach lalkowych) specjalnych ośrodków zajmujących się współpracą z przedszkolami, przygotowaniem przedstawień i projektów edukacyjnych dostosowanych do poziomu dzieci w wieku przedszkolnym.
5. Stworzenie sieci zespołów objazdowych regularnie występujących w przedszkolach, współpracujących z pedagogami i psychologami.
6. Aktywne i stałe włączenie się telewizji w edukację teatralną i filmową przez: odnowienie tradycji Telewizyjnego Teatru Lalkowego, w tym Festiwalu Teatru Lalkowego organizowanego we współpracy z pismami dziecięcymi (specjalny konkurs publiczności); rozpropagowanie Festiwalu Filmów i Programów Dziecięcych i uaktywnienie publiczności dziecięcej na zasadach analogicznych do festiwalu teatralnego.
7. Stworzenie portalu internetowego dla małych dzieci, gromadzącego informacje o przedstawieniach teatralnych, filmach, programach i stronach internetowych dla dzieci, umożliwiającego wymianę poglądów i wyposażonego w łatwe w obsłudze narzędzia umożliwiające aktywne wyrażanie opinii przez dzieci.

I etap nauczania. Kształcenie zintegrowane. Klasy I–III

Wprowadzenie

Jednym z istotnych celów nauczania zintegrowanego (prócz dostarczenia określonego zasobu wiedzy i umiejętności) jest rozumienie przez dziecko uzależnień i relacji zachodzących pomiędzy różnymi dyscyplinami życia, wiedzy i sztuki. Ze względu na złożoność i wielotworzywowość samej sztuki teatru, edukacja teatralna może się okazać niezastąpionym narzędziem w tak zaprojektowanym procesie edukacyjnym. Na pierwszym etapie nauczania szkolnego dziecko, które potrafi już pisać i czytać, powinno tę sprawność rozwijać (czytanie płynne, ze zrozumieniem, interpretacja tekstu, czytanie z podziałem na role) i świadomie posługiwać się nią w dalszych fazach kształcenia i rozwijania zainteresowań czy uzdolnień artystycznych. Wspomaganiem tego procesu powinny być proste zajęcia warsztatowe, obejmujące ćwiczenia ciała, ale przede wszystkim koncentrujące się na wychwytywaniu i korygowaniu wad wymowy (w ścisłej współpracy z logopedą). Dzieci powinny być także przygotowywane i oswajane z sytuacją występu publicznego podczas prób przedstawień pokazywanych innym klasom i rodzicom. Bardzo ważne jest, żeby proces ich powstawania nie ograniczał się do wyuczenia i mniej lub bardziej mechanicznego wyrecytowania scenariusza przygotowanego przez nauczyciela, ale by w trakcie całego procesu pracy pobudzana była kreatywność dzieci, pozwalająca im na samodzielne działanie z poczuciem odpowiedzialności.

Dzieci rozpoczynające naukę szkolną są zazwyczaj bardzo chłonne i oczekują konkretnej wiedzy zarówno historycznej, jak i dotyczącej poszczególnych typów twórczości teatralnej i filmowej. Wobec tego w trakcie lekcji w odpowiednich miejscach i proporcjach wprowadzane być powinny informacje o sposobach tworzenia przedstawień, ich różnorodności, a także powstaniu poszczególnych typów teatru. Ważne jest też wykształcenie w dziecku postawy otwartości

na rozmaite odmiany przedstawień, nie tylko w sensie gatunkowym, ale także tradycji różnych kultur i narodów. Na tym etapie nie chodzi o wpojenie dziecku konkretnej głębokiej wiedzy, lecz jedynie o sygnalizowanie podstawowych wyróżników.

W odniesieniu do poszczególnych zagadnień istotne jest odwoływanie się do doświadczeń własnych uczniów, stopniowe wyrabianie umiejętności krytycznego spojrzenia na to, w czym się uczestniczy. Dotyczy to przede wszystkim, ale nie tylko, edukacji medialnej. Stopniowe wyrabianie zdolności do oceny treści i formy przekazów medialnych wraz z przyzwyczajaniem uczniów do aktywnego uczestnictwa w życiu teatralnym i filmowym ma stworzyć podstawy do przywrócenia równowagi między nimi.

Standardy osiągnięć uczniów

Ekspresja i umiejętność tworzenia wypowiedzi wykorzystujących język filmowy i teatralny

1. Podstawowe elementy warsztatu aktorskiego – zabawy ruchowe uświadamiające możliwości ciała; regularne ćwiczenia dykcyjne (we współpracy z logopedą); zabawy taneczne.
2. Elementy dramatyzacji włączane w proces kształcenia: inscenizacje opowiadań, ćwiczenia w recytacji tekstu (różne możliwości interpretacji), działanie w sytuacjach założonych – rozwiązywanie problemów z wykorzystaniem technik dramatycznych.
3. Indywidualne występy uczniów z recytacjami czy niewielkimi scenkami na forum klasy – przygotowanie do występów publicznych.
4. Rozłożony na etapy proces wspólnej pracy nad przygotowaniem przedstawień z okazji ważnych wydarzeń w życiu klasy, szkoły i społeczności lokalnej, z wyraźnym podziałem zadań dla poszczególnych realizatorów i stopniowym przekazywaniem coraz większej odpowiedzialności uczniom.
5. Oswajanie z kamerą filmową – podstawowe umiejętności potrzebne do obsługi oraz zasady uzyskiwania pożądanego obrazu.

Oglądanie, rozumienie i przeżywanie

1. Cykliczne omawianie i analiza oglądanych przedstawień i filmów – każde spotkanie podejmować powinno inny typ zagadnień: od emocjonalnych reakcji dzieci, przez uzasadnianie własnych ocen i elementy interpretacji znaczeń, po podstawy analizy języka i konwencji teatralnych i filmowych.
2. Plastyczne, tekstowe i muzyczne reakcje na obejrzany film lub przedstawienie – swobodnie dobierane przez uczniów i kształtowane sposoby wyrażania swoich emocji.
3. Spotkania dyskusyjne dotyczące przedstawienia/filmu z udziałem na grupy o odmiennych poglądach.

Wiedza filmowa i teatralna

1. Uświadomienie specyfiki kina i teatru przez porównanie realizacji teatralnej i filmowej tej samej historii; samodzielna obserwacja różnic języków filmu i teatru; wprowadzenie pojęcia adaptacji.
2. Podstawy wiedzy z zakresu produkcji teatralnej i filmowej – poszczególni realizatorzy i ich zadania; proces pracy twórczej w teatrze i kinie.
3. Podstawowe informacje o teatrach niedramatycznych.

Edukacja medialna

1. Wprowadzenie podstawowych pojęć i rozróżnień: media, środki komunikacji masowej, środki komunikacji społecznej.
2. Podział i poszczególne typy mediów, z którymi uczniowie stykają się na co dzień – przedstawienie własnych doświadczeń z kontaktów z mediami.
3. Praktyczna nauka korzystania z mediów – prasa, radio, telewizja, internet jako źródła wiedzy.
4. Omówienie podstawowych niebezpieczeństw związanych z korzystaniem z mediów masowych.
5. Tworzenie własnych mediów: gazetka klasowa, klasowy program telewizyjny (z wykorzystaniem kamer wideo), klasowa strona internetowa.

Rozwijanie nawyków czynnego uczestnictwa w kulturze filmowej i teatralnej

1. Regularne informowanie o filmach, przedstawieniach, programach polecanych uczniom – informacje w czasie lekcji, specjalne „słupy ogłoszeniowe” w szkole, strony internetowe, ogłoszenia przez radiowęzeł.
2. Przyzwyczajanie do korzystania z różnych źródeł informacji o wydarzeniach kulturalnych – samodzielnie przygotowywane przez kolejnych uczniów „serwisy teatralne i filmowe”.
3. Organizowane wyprawy do kina i na przedstawienia teatralne – omawianie ich i zachęcanie uczniów do wyrażania własnych opinii, umożliwienie ich publikowania.
4. Udział w ogólnopolskich imprezach teatralnych organizowanych przez Telewizję Polską (dziecięce jury, plebiscyty publiczności).

Pakiety uzupełniających zajęć filmowych i teatralnych

1. Warsztaty teatralne i filmowe w ramach zajęć pozalekcyjnych.
2. Warsztatowe zajęcia organizowane przez instytucje i zespoły teatralne – poznawanie „kulis” procesu tworzenia przedstawienia.
3. Koło teatralne – teatr dziecięcy dla zainteresowanych uczniów, działający w zgodzie z ich zainteresowaniami, poza kalendarzem świąteczno-akademijnym.
4. Koło filmowe – praca nad prostymi etiudami filmowymi.
5. Koło taneczne – nauka tańców towarzyskich i ludowych; podstawy techniki baletowej.

Warunki realizacji programów teatralnych i filmowych opartych na standardach

1. Zestaw nagrań filmowych i teatralnych, dobranych odpowiednio do obmyślanego planu edukacyjnego.
2. Sala teatralna z podstawowym wyposażeniem (najlepiej bez stałej sceny – podium, ale z możliwością swobodnego rekonfigurowania przestrzeni i relacji między sceną a widownią).

3. Sprzęt do rejestracji filmów (kamery wideo) oraz ich projekcji (projektor multimedialny, ekran).
4. Sala komputerowa z dostępem do Internetu oraz komputerami wyposażonymi w:
 - prosty program do składania tekstu i drukarkę odpowiedniej jakości;
 - program do tworzenia stron internetowych.
5. Przygotowanie nauczycieli w zakresie podstaw praktyki teatralnej, wiedzy teatralnej i filmowej oraz orientacji we współczesnym życiu teatralnym i filmowym.
6. Zorganizowanie przy istniejących instytucjach i zespołach teatralnych (zwłaszcza, ale nie tylko – teatrach lalkowych) specjalnych ośrodków zajmujących się współpracą ze szkołami i przygotowaniem przedstawień i projektów edukacyjnych adresowanych do dzieci w wieku wczesnoszkolnym.
7. Stworzenie sieci zespołów objazdowych regularnie występujących w szkołach, współpracujących z pedagogami i psychologami.
8. Aktywne i stałe włączenie się telewizji w edukację teatralną i filmową na podobnych zasadach, jakie opisano w odniesieniu do dzieci przedszkolnych (zob. *Przedszkola*).

II etap nauczania. Klasy IV–VI

Wprowadzenie

W programach nauczania dla klas IV–VI pojawiają się pierwsze oznaki specjalizacji i podziału na poszczególne dziedziny wiedzy, a jednocześnie uczniowie stają przed wyższymi wymaganiami; sami także chcą być traktowani w sposób odmienny niż ich młodsi koledzy. Wiąże się z tym specyficzny problem dostosowania materiału zarówno przeznaczonego do oglądania, jak i stanowiącego podstawę samodzielnej działalności twórczej uczniów tego specyficznego wieku przejściowego. Nie mogą to być teksty, przedstawienia, filmy i programy zbyt „dziecinne”, ale też należy uważać, by nie proponować uczniom materiału zbyt ambitnego. Wydaje się, że najlepszym rozwiązaniem jest odwołanie się do doświadczeń własnych oraz zdobytych na wcześniejszym etapie edukacji, co wiedzie do zwiększenia stopnia samodzielności działań uczniów, a także do stopniowego poszerzenia wiedzy w taki sposób, by służyła do rozpoznawania i interpretacji zjawisk współczesnych, znanych uczniom.

W związku z większą dojrzałością i samodzielnością uczniów, na tym etapie wydaje się wskazane położenie szczególnego nacisku na kwestie praktyki teatralnej i filmowej (to drugie w stopniu ograniczonym ze względu na problemy z dostępnością technologii), edukację medialną, a także rozwijanie nawyków czynnego uczestnictwa w kulturze. Nie znaczy to oczywiście, że lekceważony ma być proces przekazywania określonej wiedzy z zakresu teatru i filmu, wydaje się jednak wskazane ściśle powiązanie tego procesu z samodzielnym działaniem i doświadczeniem uczniów. Klasy IV–VI, w których uczniowie są na tyle dojrzały i oswojeni ze środowiskiem szkoły i klasy, że mogą podejmować i realizować własne inicjatywy, mają wielkie znaczenie dla wyrobienia potrzeb aktywności kulturalnej i uczenia sposobów ich zaspokajania, także poprzez różnorodną aktywność w zakresie teatru i filmu. Wzmocnienie tych nawyków, zaszczepionych we

wcześniejszych etapach edukacji, pozwoli na sukcesywne rozwijanie i umacnianie wiedzy teoretycznej i historycznej w okresach późniejszych.

W związku z tym w klasach IV–VI przewiduje się upowszechnienie praktyki teatralnej w formie przedstawień przygotowywanych przez każdą klasę lub grupy wewnątrz klasy. Do ich dyspozycji oddana byłaby szkolna sala teatralna wraz ze specjalnym instruktorem. Zwieńczeniem całorocznego procesu pracy byłby szkolny konkurs teatralny. Uczniowie szczególnie zainteresowani mieliby możliwość doskonalenia swoich umiejętności w trakcie regularnie odbywających się na terenie szkoły warsztatów.

Innym specyficznym zjawiskiem dla omawianej grupy wiekowej jest intensywny rozwój samodzielnego korzystania z mediów. Jest to więc czas, w którym należy w sposób szczególny zatroszczyć się o rozwinięcie umiejętności zasad używania środków komunikacji masowej, zwłaszcza elektronicznych, w tym o wykształcenie umiejętności obrony przed związanymi z tym zagrożeniami.

Z racji szczególnie silnego akcentowania praktycznego wymiaru tego etapu edukacji, wskazane byłoby jak najszersze udostępnienie uczniom technicznych możliwości samodzielnej pracy. To właśnie na tym etapie powinna się powszechnie rozwijać działalność teatrów szkolnych, szkolnych klubów filmowych i internetowych, polegająca na samodzielnym przygotowywaniu przedstawień, filmów wideo i stron internetowych. Wiedza i umiejętności wypracowane przy tej okazji będą z pewnością pomocne w wielu dziedzinach życia, choćby zupełnie niezwiązanych z teatrem i filmem.

Standardy osiągnięć uczniów

Ekspresja i umiejętności tworzenia wypowiedzi wykorzystujących język filmowy i teatralny

1. Podstawy ekspresji teatralnej – proste zadania aktorskie, rozwój umiejętności improwizacji, poszukiwanie sposobów wyrażania uczuć.
2. Tworzenie krótkich dramatyzacji dotyczących potencjalnych lub realnych problemów, jakie powstają w życiu klasy lub grupy uczniów (wykorzystanie metody dramy, improwizacji).

3. Organizowanie zabaw teatralnych – bali przebierańców z elementami przygotowanych scen, etiud i improwizacji, z wykorzystaniem masek, kostiumów itd.
4. Tworzenie własnych scenariuszy teatralnych, filmowych i telewizyjnych, poświęconych wybranym ważnym wydarzeniom z życia szkoły lub społeczności lokalnej – zarówno historycznych, jak i współczesnych (gromadzenie materiału, opracowanie dramaturgiczne) – praca w grupie.
5. Tworzenie przedstawień wykorzystujących zgromadzony materiał dramaturgiczny – własny lub adaptowany; wszystkie elementy procesu realizacji przechodzą w ręce uczniów – nauczyciel pełni funkcję organizatora i koordynatora pracy; praktyczna nauka procesu tworzenia przedstawienia teatralnego (funkcje poszczególnych realizatorów, zasady organizacji i przebiegu prób, organizacja przedstawienia).
6. Tworzenie prostych etiud filmowych i podstawy montażu sekwencji wideo.
7. Rozwijanie umiejętności tanecznych – podstawy improwizacji tanecznej, tworzenie własnych etiud tanecznych do dobranej przez uczniów muzyki.

Oglądanie, rozumienie i przeżywanie

1. Kształtowanie umiejętności postrzegania problemów i zjawisk w sposób wielostronny i złożony poprzez przygotowanie specjalnych cykli projekcji filmowych i przedstawień teatralnych, tworzących spójny ciąg odnoszący się do określonej tematyki, dostosowanej do zainteresowań, potrzeb i problemów grupy i poszczególnych uczniów.
2. Spotkania dyskusyjne związane z oglądanymi filmami i przedstawieniami – debaty kształtujące umiejętność prowadzenia sporów i przedstawiania swoich racji.
3. Różnorodne formy pisemnego formułowania własnych sądów: recenzje, wypowiedzi literackie, plastyczne, muzyczne, teatralne, multimedialne etc., pozwalające na jak najbardziej swobodne, a zarazem najwierniejsze oddanie własnych emocji i ocen.
4. Omawianie przedstawień, filmów i programów oglądanych samodzielnie przez uczniów: wypowiedzi polecające i odradzające innym dane dzieło.

Wiedza filmowa i teatralna

1. Różnorodne style gry aktorskiej jako odmienne sposoby ekspresji: od europejskiego aktorstwa psychologicznego po skodyfikowane aktorstwo azjatyckie – warsztatowa nauka podstaw ekspresji w każdej z tych konwencji.
2. Rodzime tradycje widowisk obrzędowych jako źródło specyfiki teatru polskiego – poznawanie widowisk tradycyjnych i przygotowywanie ich własnych, współczesnych wersji.
3. Aktorstwo komediowe – klaunada, komedia dell'arte, kabaret.
4. Podstawowe typy dramaturgii teatralnej i filmowej (tragedia, dramat, komedia); podział na gatunki ze względu na temat.
5. Podstawowe informacje o najważniejszych widowiskach pozaeuropejskich.
6. Podstawy wiedzy na temat sztuki aktorskiej – aktor a rola, postać teatralna i filmowa a aktor; odmienność gry w teatrze i filmie; różne typy aktorstwa teatralnego.

Edukacja medialna

1. Typy mediów znane uczniom z ich doświadczenia – różnice między poszczególnymi mediami i ich specyfika.
2. Media jako źródło wiedzy i przestrzeń zagrożeń – zasady efektywnego i bezpiecznego korzystania z mediów.
3. Zasady przekazywania wiadomości przez poszczególne media – redagowanie czasopism (analiza układu dziennika i tygodnika), programów telewizyjnych (układ wiadomości) i stron internetowych; różnice między poszczególnymi publikatorami.
4. Typy programów i widowisk telewizyjnych.
5. Funkcje deklarowane i realizowane przez poszczególne typy mediów.

Rozwijanie nawyków czynnego uczestnictwa w kulturze filmowej i teatralnej

1. Lektura czasopism i stron internetowych poświęconych teatrowi i kinu w poszukiwaniu interesujących uczniów pozycji; zachęcanie do samodzielnego zgłaszania propozycji przedstawień i filmów oglądanych następnie przez całą grupę.
2. Regularne wyjścia lub wyjazdy na przedstawienia teatralne i seanse filmowe, prezentujące najciekawsze wydarzenia wybrane przez uczniów lub nauczyciela i dostosowane do potrzeb i możliwości klasy; omawianie obejrzanych dzieł, konfrontowanie własnych opinii z recenzjami; spotkania dyskusyjne.
3. Uczestnictwo w spotkaniach z twórcami, wizytach za kulisami teatrów, a także w różnego rodzaju wydarzeniach filmowych i teatralnych (festiwale, przeglądy).
4. Tworzenie własnych gazetek teatralnych, pisanie i publikacja (np. na stronie szkoły) recenzji teatralnych i filmowych.
5. Organizacja szkolnych i międzyszkolnych konkursów teatralnych.

Pakiety uzupełniających zajęć filmowych i teatralnych

1. Regularne warsztaty teatralne dla zainteresowanych uczniów, w czasie których w pracy z zawodowymi aktorami rozwijaliby swoje indywidualne umiejętności i pokonywali trudności.
2. Szkolny teatr tańca dla uczniów szczególnie zainteresowanych ekspresją ruchową – warsztaty tańca, praca nad własnymi etiudami i przedstawieniami tanecznymi.
3. Szkolny klub filmowca amatora dla uczniów szczególnie zainteresowanych ekspresją filmową: praca nad własnymi krótkimi formami filmowymi, nauka montażu, pracy z aktorami, dźwiękiem.
4. Szkolne media: gazetka, internetowa strona uczniów szkoły, radiowęzeł, telewizja.
5. Szkolny klub miłośników teatru i filmu – projekcje i dyskusje związane z wybranymi przedstawieniami teatralnymi i wybitnymi dziełami filmowymi, dostosowanymi do możliwości i zainteresowań uczniów.

Warunki realizacji programów teatralnych i filmowych opartych na standardach

1. Odpowiednio wyposażona sala teatralna wraz z instruktorem zatrudnionym do pracy z uczniami.
2. Zestaw nagrań filmowych i teatralnych, dobranych odpowiednio do obmyślanego planu edukacyjnego, stale uzupełniany o nowe propozycje.
3. Sprzęt do rejestracji filmów (kamery wideo) oraz ich projekcji (projektor multimedialny, ekran).
4. Sala komputerowa z dostępem do Internetu oraz komputerami wyposażonymi w:
 - prosty program do składania tekstu i drukarkę odpowiedniej jakości;
 - program do tworzenia stron internetowych;
 - prosty program do montażu sekwencji wideo.
5. Przygotowanie nauczycieli w zakresie podstaw praktyki teatralnej, wiedzy teatralnej i filmowej oraz orientacji we współczesnym życiu teatralnym i filmowym.
6. Stworzenie specjalnej kolekcji płyt DVD przeznaczonej dla edukacji szkolnej, a zawierającej szczególnie wartościowe pozycje teatralne i filmowe.
7. Aktywne i stałe włączenie się telewizji w szkolną edukację teatralną i filmową poprzez produkcję i dystrybucję odpowiednich programów edukacyjnych oraz patronat i aktywne propagowanie tej edukacji.

III etap nauczania. Gimnazjum

Wprowadzenie

Trzeci etap nauczania – w gimnazjach – jest, zdaniem psychologów, okresem życia człowieka, w którym poszukuje on własnej tożsamości; rozpoczyna również przejściowe stadium między dzieciństwem a dojrzałością. Dlatego też w obcowaniu ze sztuką pojawiają się dwa zjawiska: zainteresowanie teoretycznymi jej podstawami, wynikające z naturalnych konsekwencji dotychczasowej edukacji, rozbudzającej indywidualne pasje ucznia, oraz bardzo emocjonalne odbieranie dzieła, identyfikacja z bohaterami utworów, rozpoznawanie własnych odczuć i preferencji różnego typu.

Dlatego też edukacja filmowa i teatralna w tym okresie powinna korzystać z przykładów najbardziej odpowiadających tym poznawczo-emocjonalnym potrzebom ucznia. Jednocześnie to czas „wstępnego rozpoznania” pewnych zjawisk kultury i swojej w nich obecności.

Stąd też niezwykle istotne wydaje się znalezienie proporcji pomiędzy teoretycznym wprowadzaniem młodych ludzi w obszar kultury wysokiej i, wymagającej równie wnikliwej refleksji, kultury popularnej, a stwarzaniem możliwości rozwijania własnych ambicji twórczych i poszukiwaniem sposobów ekspresji, wyrażenia swojej bardzo dynamicznie ewoluującej osobowości.

Niektóre z podejmowanych działań praktycznych (występy w szkolnych teatrach, przygotowywanie etiud filmowych etc.), nawet jeśli nie znajdują kontynuacji na dalszych etapach edukacji czy też uczeń straci dla nich w przyszłości zainteresowanie, mogą okazać się cennym doświadczeniem społecznym: zarówno teatr, jak i kino są szczególnymi przypadkami w świecie sztuki – ich dzieła są efektem pracy zespołu. Tak więc w większości sytuacji edukacja filmowa i teatralna uwrażliwia ucznia na kontakt z drugim człowiekiem, uczy go

współdziałania z innymi, współodpowiedzialności za podjęty wysiłek i dzielenia radości płynących z jego efektów.

Na tym etapie edukacji kulturalnej szczególnie istotne wydaje się również odpowiednie przygotowanie nauczycieli, którzy powinni pracować nad rozwojem wrażliwości i uzdolnień swoich uczniów, w tym okresie szczególnie wymagających indywidualnego prowadzenia.

Standardy osiągnięć uczniów

Ekspresja i umiejętności tworzenia wypowiedzi wykorzystujących język filmowy i teatralny

1. Funkcjonowanie słowa i ekspresji ciała w przekazie filmowym i teatralnym: ćwiczenia z zakresu technik mowy i elementarnych zadań aktorskich; ćwiczenia z odbioru komunikatu werbalnego formułowanego w różnych kontekstach nadawczo-odbiorczych; słowo jako jeden z elementów przekazu komunikatu; gest i jego funkcja – ćwiczenia indywidualne i w grupach.
2. Konstruowanie krótkich wypowiedzi scenicznych i filmowych: jak funkcjonuje przekaz filmowy i teatralny – ich specyfika i różnice; ćwiczenia z budowania monologu i dialogu; ćwiczenia z kamerą – jak powstaje etiuda filmowa.
3. Improwizacja jako jeden z modeli ekspresji filmowej i teatralnej: ćwiczenia monologu wewnętrznego, ćwiczenia na tekście literackim, opracowywanym przez uczniów do samodzielnej interpretacji; ćwiczenia z improwizacji głosowych i ruchowych.
4. Taniec jako jedna z najbardziej ekspresyjnych form wyrazu – indywidualne i grupowe ćwiczenia nad ekspresją ciała.

Oglądanie, rozumienie i przeżywanie

1. Czym różni się wypowiedź filmowa i teatralna od wypowiedzi potocznej: analiza konstrukcji fragmentów wybranych dzieł; analiza postaci i wątków fabularnych; analiza i interpretacja zastosowanych środków artystycznych na wybranych przykładach.

2. Specyfika sztuk audiowizualnych: słowo jako jeden z elementów utworu; uniwersalność przekazu audiowizualnego i jej ograniczenia; obraz – kadr, obraz sceniczny – jako świadoma kompozycja artystyczna.
3. Artysta i jego sposób postrzegania świata: wyobraźnia a techniki budowania utworu, granice kreacji twórcy; komunikatywność przekazu; warunki formułowania komunikatu audiowizualnego.
4. Odbiorca i jego rola w rozumieniu i przeżywaniu dzieła: kim jest widz i jakie są jego przywileje oraz obowiązki; podstawowe przygotowanie teoretyczne jako warunek zrozumienia utworu; wrażliwość widza – jej świadome kształtowanie i rozwój.
5. Przygotowywanie samodzielnych analiz i interpretacji dzieł filmowych i teatralnych.

Wiedza filmowa i teatralna

1. Podstawowa wiedza z zakresu historii kina: pierwsze eksperymenty i poszukiwania sposobów wiernej rejestracji świata (na przykład „latarnia magiczna”); kinematograf braci Lumière; kino nieme i specyfika jego języka; kino dźwiękowe i jego nowe możliwości; przemiany w języku i technikach narracji filmowej.
2. Podstawowa wiedza z zakresu teorii kina: czym jest kino; specyfika najmłodszej ze sztuk; pojęcie kadru i jego kompozycji; pojęcie planu i jego funkcje; pojęcie montażu filmowego i jego rola w powstawaniu filmu.
3. Wybrane zagadnienia z historii teatru: teatr antyczny – jego źródła i rozwój; teatr średniowieczny i jego gatunki; teatr elżbietański; teatr hiszpański Złotego Wieku; teatr klasycystyczny; powstanie polskiego Teatru Narodowego; teatr XIX wieku; teatr XX wieku i jego przemiany na wybranych przykładach; główne gatunki teatru azjatyckiego.
4. Wybrane zagadnienia z teorii teatru: pojęcie sceny; widz i jego rola; kim jest reżyser; etapy powstawania dzieła teatralnego; elementy dzieła teatralnego.

Edukacja medialna

1. Czym są media: ich specyfika; gatunki; rola w życiu społecznym, funkcje informacyjne, perswazyjne i estetyczne.
2. Media a teatr i film: wpływ estetyki nowych mediów na język teatru i filmu na wybranych przykładach; specyfika intertekstualnych dzieł filmowych i teatralnych.
3. Pojęcie kultury popularnej: jej geneza i rozwój, wpływ na percepcję odbiorcy; najważniejsze zjawiska kultury popularnej; funkcjonowanie dzieła sztuki w nowym kontekście odbiorczym; przemiany pewnych pojęć i sposobów ich funkcjonowania.

Rozwijanie nawyków czynnego uczestnictwa w kulturze filmowej i teatralnej

1. Regularne i odpowiednio przygotowane (wykłady wprowadzające, dyskusje po obejrzeniu) wyprawy do teatru i kina.
2. Wyznaczanie uczniom zadań, które wykształcą nawyk myślenia o kinie i teatrze jako o jednym ze sposobów ich ekspresji i kontaktu i innymi: organizowanie imprez filmowych i teatralnych, towarzyszących ważnym w życiu szkoły wydarzeniom; organizowanie cykli prezentacji prac uczniów – pokazów spektakli czy etiud filmowych.
3. Organizowanie szkolnych i międzyszkolnych konkursów na spektakl, etiudę, recenzję czy esej, połączonych z prezentacją najciekawszych dokonań uczniów – wprowadzenie tym samym elementu rywalizacji i jednocześnie wykształcanie nawyku pracy w zespole; kształtowanie odpowiedzialności za własną pracę i działania kolegów.
4. Udział w ogólnopolskich programach edukacyjnych, spotkaniach z twórcami kina i teatru.
5. Organizowanie międzyszkolnych, cyklicznych warsztatów filmowych i teatralnych, które wpisując się na stałe w szkolny kalendarz, będą sygnałem stałej możliwości rozwijania własnych zainteresowań czy pasji.

Pakiety uzupełniających zajęć filmowych i teatralnych

1. Warsztaty teatralne: przygotowywanie przedstawień z wykorzystaniem tekstów własnych i adaptowanych; praca nad wierszem i prozą; ćwiczenia scenograficzne i kostiumologiczne.
2. Warsztaty filmowe: specyfika pracy z kamerą; możliwości, jakie stwarza rejestrowanie zarówno prawdziwych, jak i fikcyjnych zdarzeń; praca z aktorem; realizacja etiud filmowych.
3. Warsztaty krytyczne: pisanie recenzji, esejów i felietonów poświęconych sztuce kina i teatru.
4. Warsztaty dramaturgiczne i scenariuszowe: analiza dramatów i scenariuszy filmowych; podstawy konstruowania scenariusza filmowego i sztuki dramatycznej; ćwiczenia z pisania tekstów przeznaczonych do realizacji filmowej i scenicznej.

Warunki realizacji programów filmowych i teatralnych opartych na standardach

1. Kształcenie nauczycieli – możliwość ich uczestniczenia w kursach teoretycznych i praktycznych, a zwłaszcza:
 - a) udział w warsztatach psychologicznych, przygotowujących do pracy nad rozwojem predyspozycji dziecka w wieku gimnazjalnym;
 - b) poszerzenie wiedzy z zakresu historii i teorii kina i teatru;
 - c) poszerzenie wiedzy o kulturze popularnej i współczesnych technikach narracji;
 - d) organizowanie konferencji i spotkań nauczycielskich, na których wymieniane będą doświadczenia związane z nauczaniem w oparciu o programy filmowe i teatralne;
 - e) szkolenie nauczycieli w zakresie przygotowywania wniosków o dofinansowanie poszczególnych przedsięwzięć.
2. Stworzenie możliwości rozwijania twórczych zainteresowań młodzieży poprzez:
 - a) tworzenie szkolnych i międzyszkolnych teatrów i klubów filmowych, w których uczniowie mogliby przygotowywać spektakle i etiudy filmowe;
 - b) uczestniczenie w spotkaniach z twórcami kina i teatru;

- c) aktywny udział w przygotowywanych przez organizacje rządowe, samorządowe i pozarządowe imprezach edukacyjnych, poświęconych kinu i teatrowi;
 - d) organizowanie szkolnych i międzyszkolnych konkursów na przedstawienie teatralne, etiudę filmową, recenzję czy esej;
 - e) stworzenie warunków technicznych w szkołach: przygotowanie sal z możliwością pokazów przedstawień czy organizowania warsztatów, zakup odpowiedniego sprzętu (kostiumy, oświetlenie, kamera etc.).
3. Stworzenie specjalnej kolekcji płyt DVD przeznaczonej dla edukacji szkolnej, a zawierającej szczególnie wartościowe pozycje teatralne i filmowe.
 4. Aktywne i stałe włączenie się telewizji w szkolną edukację teatralną i filmową poprzez produkcję i dystrybucję odpowiednich programów edukacyjnych oraz patronat i aktywne propagowanie szkolnej twórczości teatralnej (Festiwal Teatrów Szkolnych).

Liceum ogólnokształcące, liceum profilowane i technikum

Wprowadzenie

Edukacja filmowa i teatralna ucznia liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego czy technikum korzysta z jego dotychczasowej wiedzy i doświadczeń w tej dziedzinie, ale posiada również własną specyfikę: po pierwsze, młody człowiek staje się podczas tych trzech lat nauki dojrzałym odbiorcą kultury i, co za tym idzie, dokonuje pewnych wyborów dotyczących własnych zainteresowań i pasji, po drugie, jest bezpośrednio przygotowywany do podjęcia dalszej edukacji – wyboru kierunku studiów, ewentualnych egzaminów wstępnych etc.

Tak więc edukacja teatralna i filmowa na tym etapie kształcenia musi przybrać już dość konkretną, wyspecjalizowaną postać. Uczeń powinien otrzymać podstawy intelektualne do głębszego poznawania zjawisk artystycznych; jego wiedza z dziedziny teorii i historii, jak również współczesnych kierunków i tendencji w teatrze i kinie powinna opierać się nie na intuicyjnym poznawaniu specyfiki tych dziedzin sztuki, ale na konkretnych, niekiedy pogłębionych wiadomościach.

Jednocześnie tym z uczniów, którzy pragną w przyszłości czynnie uczestniczyć w tworzeniu dzieł teatralnych czy filmowych, czyli podjąć naukę w uczelniach artystycznych, należy umożliwić rozwijanie ich twórczych umiejętności, określić predyspozycje i braki, wskazać kierunki rozwoju – tak, by młody człowiek nie był w swoich wyborach i działaniach zdany na własne, często jeszcze nieporadne, wrażenia czy intuicję i, błędną niekiedy, samoocenę.

Zarówno uczniowie interesujący się sztuką filmu czy teatru jako wrażliwi i – być może w przyszłości – profesjonalni odbiorcy, jak i ci, którzy planują czynnie wykonywać zawody artystyczne, powinni zostać wyposażeni w wiedzę, która umożliwi im swobodne poruszanie się po przestrzeniach współczesnej kultury, świadome dokonywanie wyborów i wreszcie w pełni dojrzały odbiór dzieła sztuki, polegający

nie tylko na emocjonalnym z nim obcowaniu, ale również na umiejętności zanalizowania go w szerokim kontekście ikonograficznym.

Standardy osiągnięć uczniów

Ekspresja i umiejętności tworzenia wypowiedzi wykorzystujących język filmowy i teatralny

1. Podstawowe zagadnienia ekspresji mowy i ekspresji ciała – udział w warsztatach prowadzonych przez aktorów: słowo w przestrzeni komunikacji międzyludzkiej i w formułowaniu przekazu artystycznego; praca nad ciałem; konstrukcja wypowiedzi skierowanej do konkretnego adresata.
2. Język filmu jako jedna z najefektywniejszych form przekazu: konstrukcja komunikatu filmowego; rola montażu w procesie konstruowania wypowiedzi; specyfika estetyki filmowej.

Oglądanie, rozumienie i przeżywanie

1. Problem percepcji widza: analiza wybranych dzieł teatralnych i filmowych, zarówno zapisów archiwalnych, jak i oglądanych przez uczniów przedstawień oraz filmów (klasycznych i najnowszych); wskazanie przemian konwencji filmowych i teatralnych oraz ewolucji języka kina i teatru.
2. Dyskusje nad recepcją wybranych utworów: wpływ przemian zachodzących w języku kina i teatru na emocjonalne zaangażowanie widza; analiza i interpretacja wybranych utworów w kontekście ich powstania (na przykład wobec panujących wówczas w sztuce prądów i mód, sytuacji politycznej i społecznej etc.).
3. Przygotowanie samodzielnych analiz i interpretacji utworów filmowych i teatralnych.

Wiedza filmowa i teatralna

1. Wiedza z zakresu historii i teorii teatru: pojęcie konwencji teatralnej; modele przedstawienia teatralnego; zarys historii teatru Zachodu – od rytuału do postdramatu; dramat – jego gatunki i przemiany; przestrzeń teatru jako szczególny model przestrzeni; postać teatralna, aktor, reżyser, inscenizator.

2. Dzieje i przemiany teatru polskiego widzianego w jego związkach z teatrem Zachodu oraz w jego odmienności i specyfice (przedchrześcijańskie tradycje obrzędowe, teatr staropolski, tradycja romantyczna).
3. Wiedza o wybranych zagadnieniach z historii filmu polskiego i powszechnego (na przykład: początki kina i jego status wobec innych dziedzin sztuki, awangardy filmowe, pojęcie szkoły filmowej, niemiecki ekspresjonizm, radziecka szkoła montażu, przełom dźwiękowy, Polska Szkoła Filmowa, włoski neorealizm, kino Japonii, Nowa Fala w Europie, kino kontestacji, filmy postmodernizm, kierunki filmu współczesnego).
4. Najważniejsze postaci teatru XX i XXI wieku i ich dokonania: Wielka Reforma Teatru i jej najważniejsi twórcy – zmiany w języku teatru, jakich dokonano w tym okresie; teatr po II wojnie światowej i jego najważniejsi twórcy; przemiany technik narracji i konwencji teatralnych w ostatnich dekadach.
5. Inne zjawiska: performans – jego znaczenie i sposoby funkcjonowania we współczesnym teatrze; teatr tańca; współczesny teatr muzyczny; teatr lalek.
6. Teatr pozaeuropejski i jego wpływ na rozwój sztuki: teatr indyjski, teatr japoński, teatry afrykańskie i południowoamerykańskie – ich specyfika, odmienność gatunkowa, rola społeczna; antropologia teatru jako obszar nowych poszukiwań.
7. Gatunki filmowe i ich funkcjonowanie w odbiorze społecznym: pojęcie gatunku filmowego i jego specyfika; rola gatunku w kształtowaniu gustu i świadomości odbiorcy; ewolucja gatunków filmowych i ich twórcy; kino gatunków a kino artystyczne.
8. Kino autorów: pojęcie autora filmowego, kina autorskiego; najważniejsi autorzy kina.
9. Związki teatru i filmu: ich początki i ewolucje; zapis filmowy jako jeden z elementów przedstawienia teatralnego – specyfika i funkcja takiego zabiegu.
10. Nowe media a teatr i film: wpływ Internetu i gier komputerowych na język i techniki narracji teatru i filmu; wpływ nowych mediów na konstrukcję wypowiedzi filmowej i teatralnej oraz na ontologię świata przedstawionego i funkcjonujących w nim postaci.

Edukacja medialna

1. „Telewizja jako kultura”: rola i miejsce telewizji w życiu społecznym; gatunki telewizyjne; techniki narracji telewizyjnej; funkcja informacyjna i opiniotwórcza telewizji; telewizja jako medium podlegające najbardziej dynamicznym zmianom estetycznym; telewizja jako nośnik ideologii; rola reklamy w życiu społecznym; reklama społeczna; ewolucja reklamy jako symptom zmian technik narracji innych środków przekazu; zjawisko Teatru Telewizji; specyfika i odmienność gatunkowa filmu telewizyjnego.
2. Internet jako potencjalna przestrzeń projektów teatralnych i filmowych: spektakle w sieci – historia i możliwości; Internet jako jedno z narzędzi w pracy nad spektaklem i filmem; funkcjonowanie dzieł filmowych i teatralnych w Internecie; Internet jako przestrzeń wymiany doświadczeń i poglądów ludzi zajmujących się sztuką i kulturą; zagrożenia związane z naruszeniem prawa własności i prawa autorskiego w Internecie.
3. Prasa i radio jako media związane z filmem, teatrem i telewizją: istnienie czasopism i periodyków poświęconych kinu i teatrowi; prasa codzienna jako przewodnik po najważniejszych wydarzeniach kulturalnych; radio jako medium teatru; pojęcie i odmiany teatru radiowego; różnice gatunkowe w tekstach zamieszczanych w prasie codziennej, tematycznej i branżowej; umiejętność wyboru najciekawszych i najbardziej odpowiadających uczniowi publikacji i audycji radiowych.

Rozwijanie nawyków czynnego uczestnictwa w kulturze filmowej i teatralnej

1. Wyznaczanie zadań, które zmobilizują ucznia do czynnego uczestnictwa w najważniejszych wydarzeniach filmowych i teatralnych: uczestnictwo w ogólnopolskich programach edukacyjnych (na przykład Nowych Horyzontach Edukacji Filmowej); śledzenie premier teatralnych i filmowych; organizowanie w szkole spotkań z ludźmi teatru i filmu.
2. Organizowanie konkursów na recenzje teatralne i filmowe, eseje poświęcone tej tematyce.

3. Uczestnictwo w ogólnopolskich konkursach teatralnych i filmowych, organizowanych przez ośrodki kultury, szkoły artystyczne i organizacje pozarządowe.
4. Zakładanie periodyków teatralno-filmowych (w Internecie lub formie tradycyjnej), w których uczniowie mogliby zamieszczać swoje teksty poświęcone kulturze audiowizualnej.

Pakiety uzupełniających zajęć filmowych i teatralnych

1. Teatr szkolny obejmuje:
 - a) zajęcia warsztatowe – praca nad wierszem i prozą: różne techniki ekspresji mowy; techniki interpretacyjne literatury; interpretacja prozy klasycznej i współczesnej (w grupach i indywidualna), interpretacja epiki i liryki (w grupach i indywidualna);
 - b) tworzenie własnych przedstawień teatralnych: konstrukcja scenariusza teatralnego, dobór odpowiednich tekstów, sposób adaptacji i analizy tekstu scenicznego; wybór wykonawców; praca nad rolą z aktorem; budowa przestrzeni i scenografii przedstawienia; muzyka i światło w przedstawieniu.
2. Analiza dzieła dramatycznego: różne sposoby pracy nad tekstem w zależności od kontekstu i epoki, w jakiej powstał utwór; modele interpretacji tekstu dramatycznego i dostępne metodologie; analiza tragedii greckiej, dramatu elżbietańskiego, tragedii neoklasycznej, dramatu realistycznego i poetyckiego; sposób funkcjonowania tekstu w teatrze postdramatycznym; adaptacja tekstu niedramatycznego dla potrzeb sceny; scenariusze teatralne i ich specyfika.
3. Sposób konstrukcji scenariusza filmowego: jego budowa i właściwości; tradycje scenariuszy filmowych; scenariusz filmowy jako samodzielne dzieło literackie (na przykład scenariusze Ingmara Bergmana); adaptacja literatury – powieści, poematów i utworów lirycznych – na potrzeby scenariusza filmowego; scenariusz filmowy jako zapis adaptacji dzieł sztuk wizualnych czy muzycznych.

4. Warsztaty montażu filmowego: wprowadzenie do zagadnienia montażu filmowego i jego znaczenia dla całości dzieła; próba samodzielnego montażu fragmentów filmowych zrealizowanych przez uczestników warsztatu.
5. Specyfika pracy z kamerą: plany filmowe i ich typy; sposób kompozycji kadru; oświetlenie w filmie; różne techniki ekspresji filmowej; przestrzeń filmowa; muzyka w filmie; praca kamery – filmowanie kamerą umieszczoną na statywie, filmowanie z ręki; rola pracy operatora w procesie powstawania filmu.

Warunki realizacji programów filmowych i teatralnych opartych na standardach

1. Kształcenie nauczycieli – możliwość ich uczestniczenia w kursach teoretycznych i praktycznych, a zwłaszcza:
 - a) poszerzenie wiedzy z dziedzin teorii i historii teatru, teorii i historii kina;
 - b) orientacja we współczesnej kulturze masowej i technikach narracyjnych nowoczesnych środków przekazu;
 - c) warsztaty scenopisarskie – praca z tekstem literackim lub własnym, poznawanie metod adaptacyjnych zarówno filmowych, jak i teatralnych (wprowadzenie i wyjaśnienie pojęcia współczesnej dramaturgii);
 - d) organizowanie konferencji i spotkań nauczycielskich, na których wymieniane będą doświadczenia związane z nauczaniem w oparciu o programy filmowe i teatralne;
 - e) szkolenie nauczycieli w zakresie przygotowywania wniosków o dofinansowanie poszczególnych przedsięwzięć;
 - f) nawiązanie stałej współpracy szkół z ośrodkami teatrologicznymi i teatralnymi oraz filmoznawczymi w całym kraju.
2. Stworzenie możliwości rozwijania twórczych zainteresowań młodzieży poprzez:
 - a) tworzenie szkolnych klubów filmowych, które byłyby miejscem spotkań uczniów, dyskusji i przygotowywania własnych projektów (pisanie scenariuszy, kręcenia etiud etc.);
 - b) tworzenie teatrów szkolnych, w których pod opieką pedagoga przygotowywane byłyby przedstawienia;
 - c) organizowanie warsztatów w publicznych i niepublicznych szkołach teatralnych i filmowych, podczas których uczniowie

- mogliby pracować ze studentami aktorstwa, reżyserii, operatorstwa, dramaturgii i scenopisarstwa nad własnymi projektami;
- d) organizowanie akademii teatralnych i filmowych – tematycznych cykli spotkań i wykładów, na których uczniowie mieliby okazję kontaktu z twórcami teatru i filmu, teoretykami, teatrologami i filmoznawcami;
 - e) stworzenie warunków technicznych w szkołach: przygotowanie sal z możliwością pokazów przedstawień czy organizowania warsztatów, zakup odpowiedniego sprzętu (kostiumy, oświetlenie, kamera etc.).
3. Stworzenie ogólnopolskiego i koordynowanego centralnie wsparcia edukacji teatralnej i filmowej poprzez:
- a) publikację odpowiednich serii książek, filmów DVD i innych pomocy naukowych;
 - b) aktywne włączenie się TVP w proces edukacji kulturalnej.